

SM de Hosson
Longarts

KNMG-congres

5 november 2019

Disclosure belangen spreker

(potentiële) belangenverstrengeling	Geen / Zie hieronder
Voor bijeenkomst mogelijk relevante relaties met bedrijven	Bedrijfsnamen
• Sponsoring of onderzoeksgeld • Honorarium of andere (financiële) vergoeding • Aandeelhouder • Andere relatie, namelijk ...	• Astra Zeneca (praatje huisartsen) • Chiesi (praatje) • Chiesi (adviesraad)

> Om video te starten

Column

Anna Verhulst @ALJVerhulst · 1u

Patiënt wakker aan beademing, kan niet praten, maar wil mijn hand niet loslaten.

Pijn? Nee, schudt ze.
Benauwd? Nee, schudt ze.
Bang? Nee, schudt ze.

Dan vraag ik:

Wilt u gewoon even mijn hand vasthouden? Ja, knikt ze geestdriftig.

Ben er maar even bij gaan zitten ❤️

Middeleeuwen

Consoler Toujours

'La médecine,
c'est guérir parfois,
soulager souvent,
consoler toujours.'
(Ambroise Pare 1510-1590)

(Geneeskunde is soms genezen,
vaak verlichten,
maar altijd troosten)

Dame Cicely Saunders

► 1967 – 1985 Christopher's Hospice

Palliatieve zorg

- Somatische dimensie
- Psychische dimensie
- Sociale dimensie
- Existentele dimensie

- (Advance Care Planning)
- (End-of-life Care)

*"You matter because you are you,
And you matter to the last moment of
your life.*

*We will do all we can, not only to help
you die peacefully, but also to live until
you die."*

~Dame Cicely Saunders

How people die remains in the
memory of those who live on

— *Cicely Saunders* —

AZ QUOTES

Samaritan Healthcare & Hospice
SamaritanHealthcareNJ.org

“... “We think hospice means death, but as we watched you all take care of her, we realized it really means celebrating life.

Mike M.

Eva Hoeke
@EvaHoeke

Gister is mijn vriendin geopereerd aan de tumor. Wat me diep heeft ontroerd is de chirurg die, voor ze onder zeil ging, haar arm vasthield en er de hele tijd over aaide. Dat is zo lief, zo diep menselijk, dat ik bij deze alle artsen van NL wil bedanken. Jullie maken het verschil.

01-12-18 14:15

228 Retweets **2.690** vind-ik-leuks

Sara Spruitenburg @saartjuh87 · 20u ▾

Als antwoord op [@EvaHoeke](#)

De huisarts die we mochten bellen op haar
privenummer om mijn vader te schouwen
in haar vrije weekend. Onbetaald want
eigenlijk is de huisartsenpost daarvoor
maar voor ons onbetaalbaar ❤️ [#shoutout](#)
[#hartvoorzorg](#)

Jesse_de_Pesse @de_pesse · 21u

Als antwoord op [@EvaHoeke](#)

Ik was 20 en toen ik wakker werd na een zware operatie vrolijkte de verpleegkundige mij op door hoorbaar voor mij door de porto te roepen: 'Dames, dat lekkere ding van vanochtend is wakker, kom hem maar ophalen (of zoiets). Ik schoot meteen in de lach! <3voor verzorgend personeel

Jet @reimertjet · 6u

Als antwoord op [@EvaHoeke](#)

Doodsbang wachten in een bed op de operatie (borstkanker). En die verpleegkundige die dat zag en een kwartier lang mijn hand vasthield tot ik onder narcose ging. En me zo geruststelde! [#dankjedokter](#)

Anita van Dam @VanNaoki · 21u

Als antwoord op [@EvaHoeke](#)

Hier de longarts die bij ons thuis afscheid kwam nemen 2 dagen voordat mijn maatje stierf

Francis Klunder @FransKI · 19u

Als antwoord op [@EvaHoeke](#)

Mijn chirurg bleek zo empathisch en betrokken dat ik nog steeds de neiging moet onderdrukken hem niet te knuffelen bij controle. [@spaarnegasthuis](#)

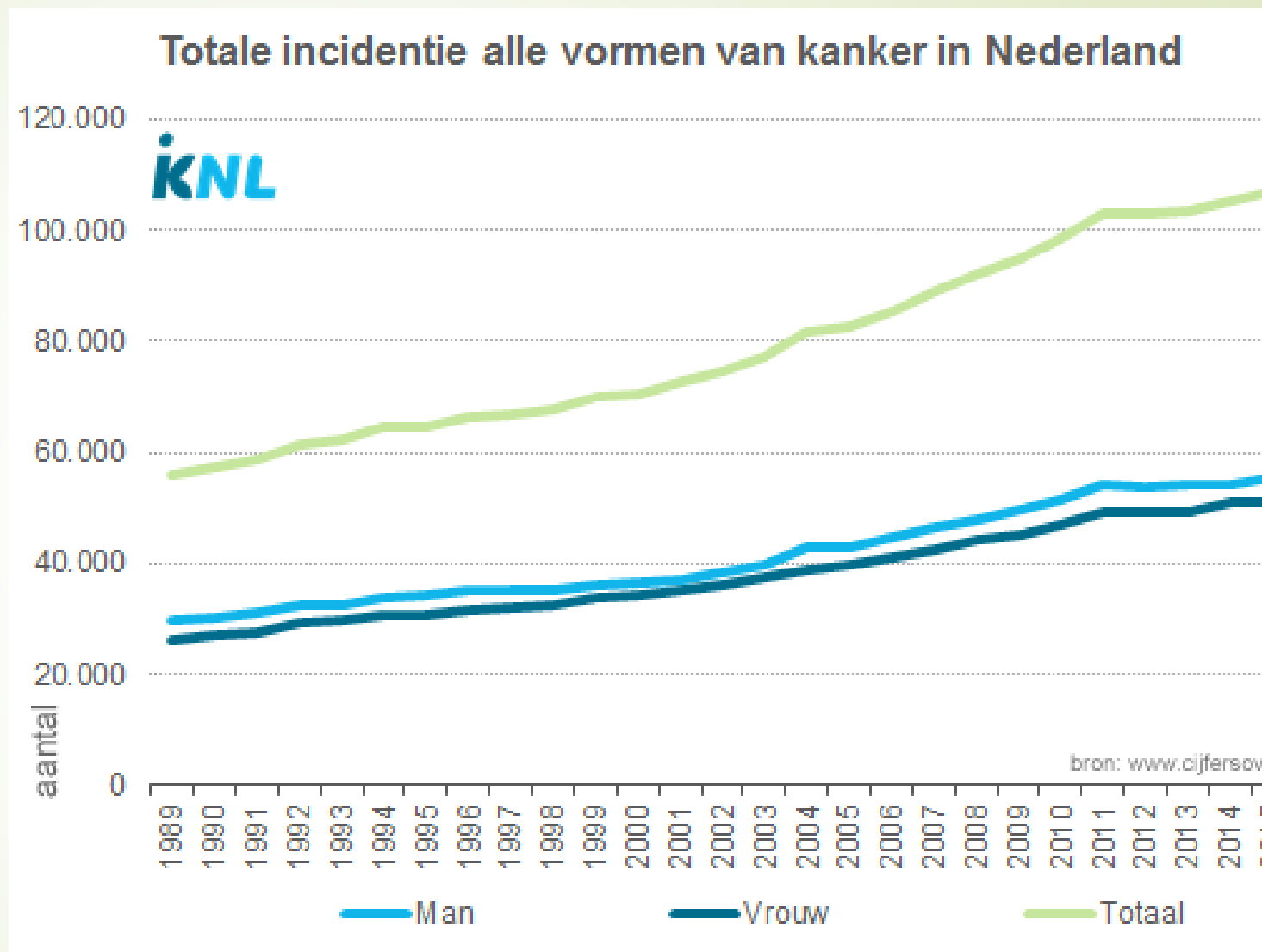
Epidemiologie

De laatste levensfase

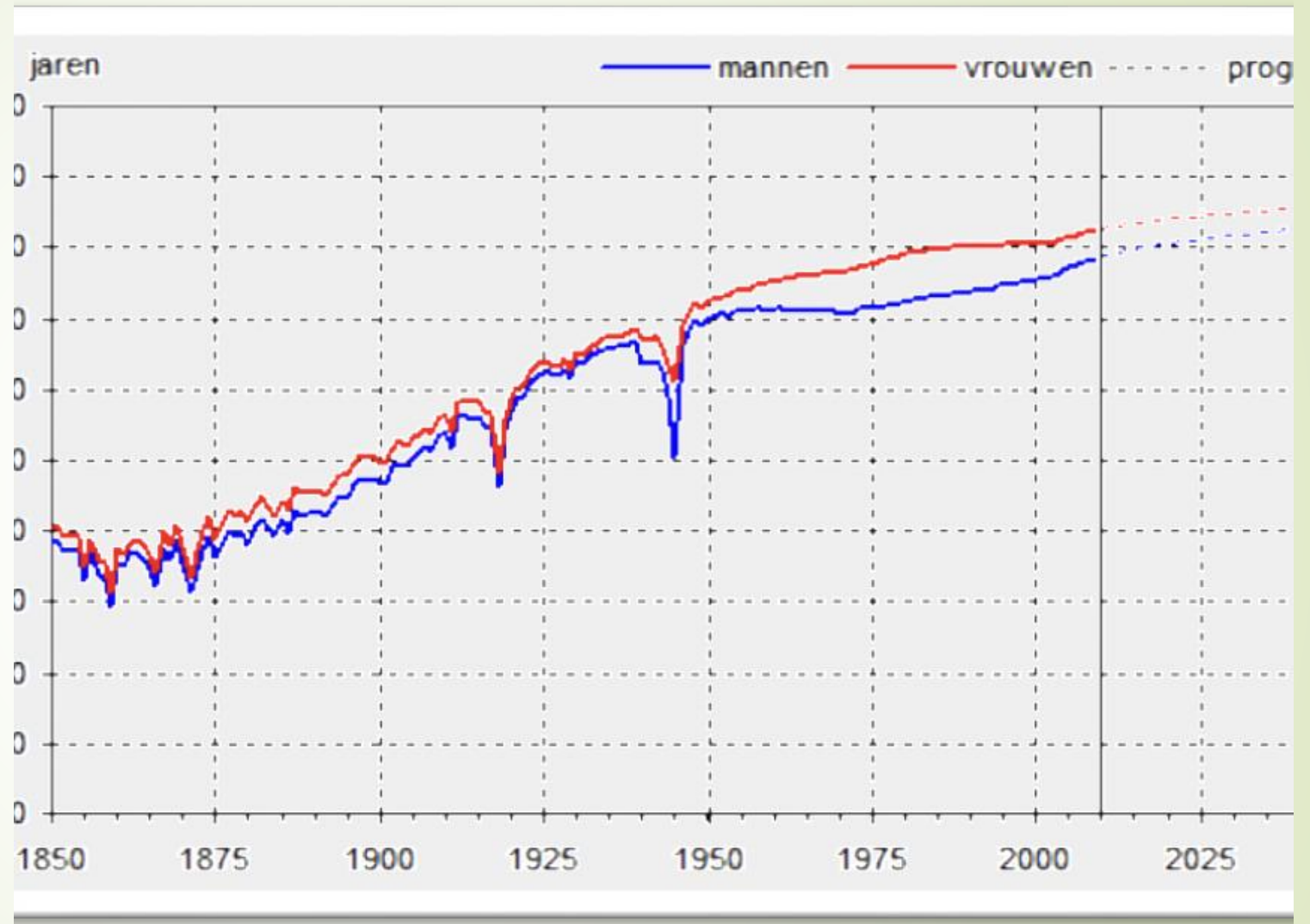

Toename kanker

- Diagnose 110.999 keer gesteld (stijging van 2%)
- Mannen 57.000, vrouwen 53.000

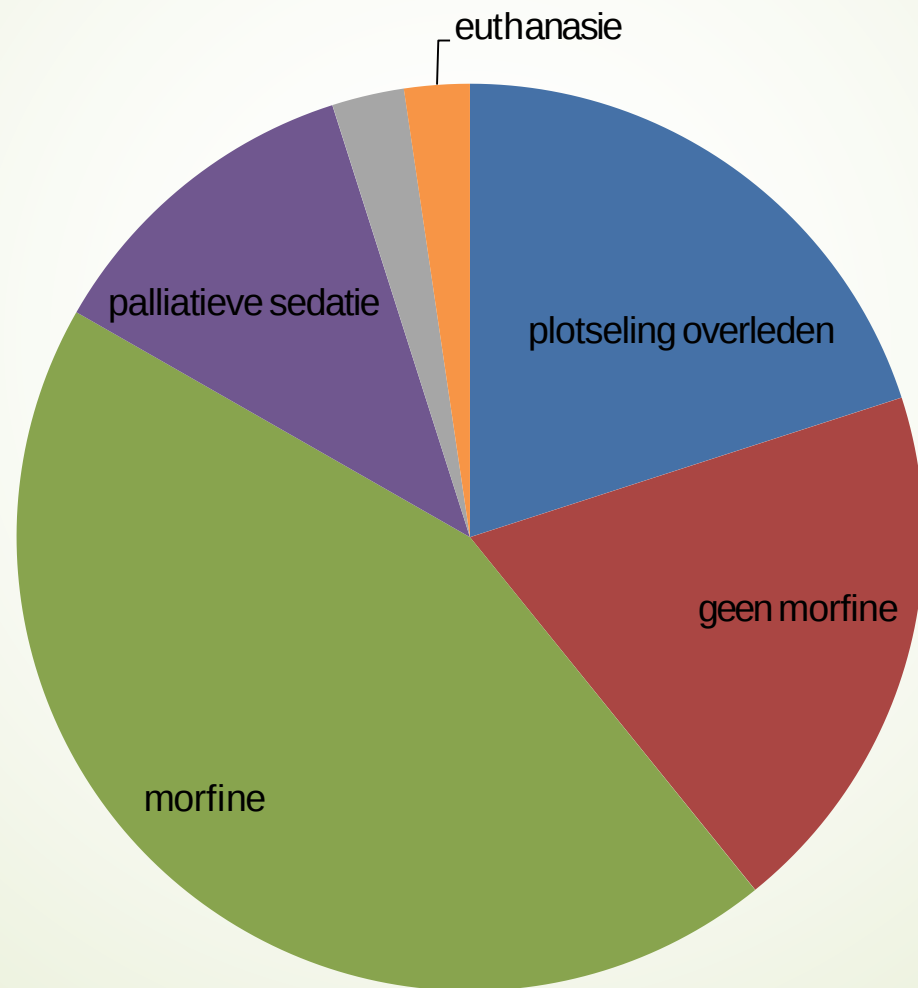
Levensverwachting

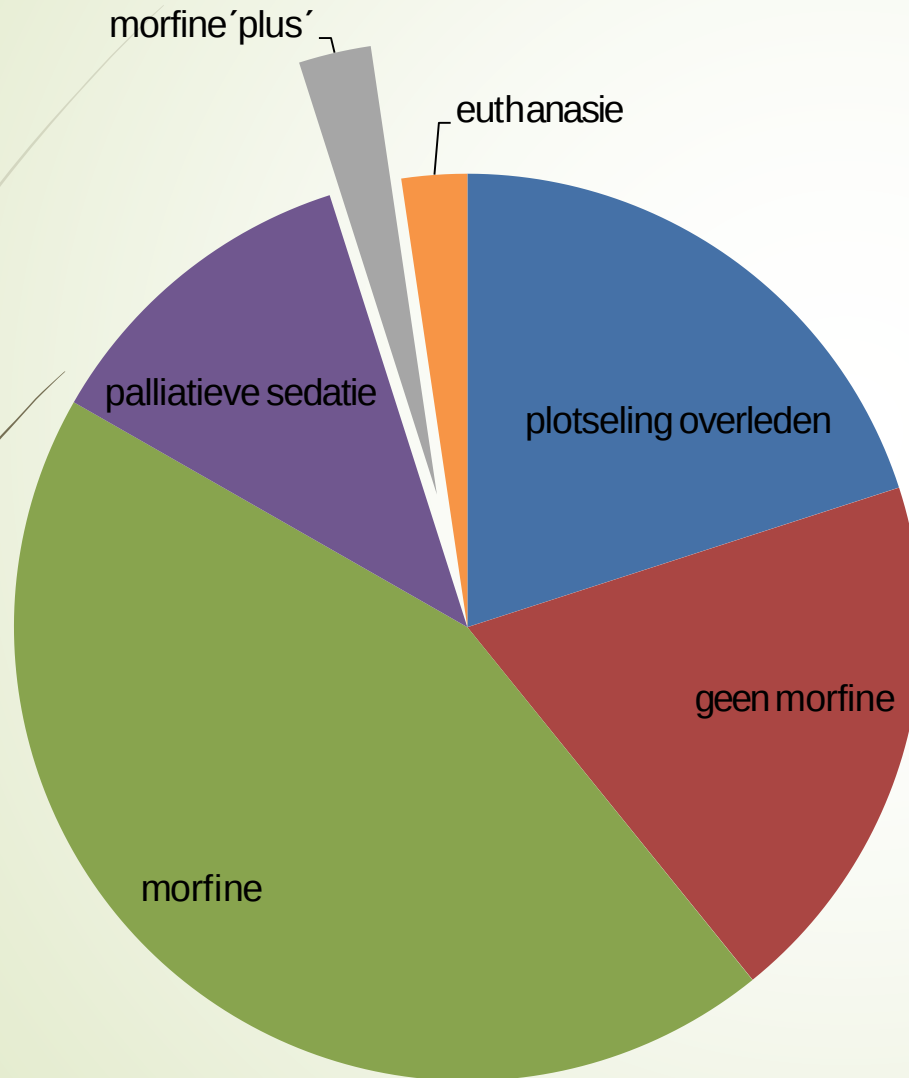

Dokter in de laatste levensfase

Sterfte in Nederland in 2015 (n=146000)

Sterfte in Nederland in 2015 (n=146000)

'Grijze gebied':

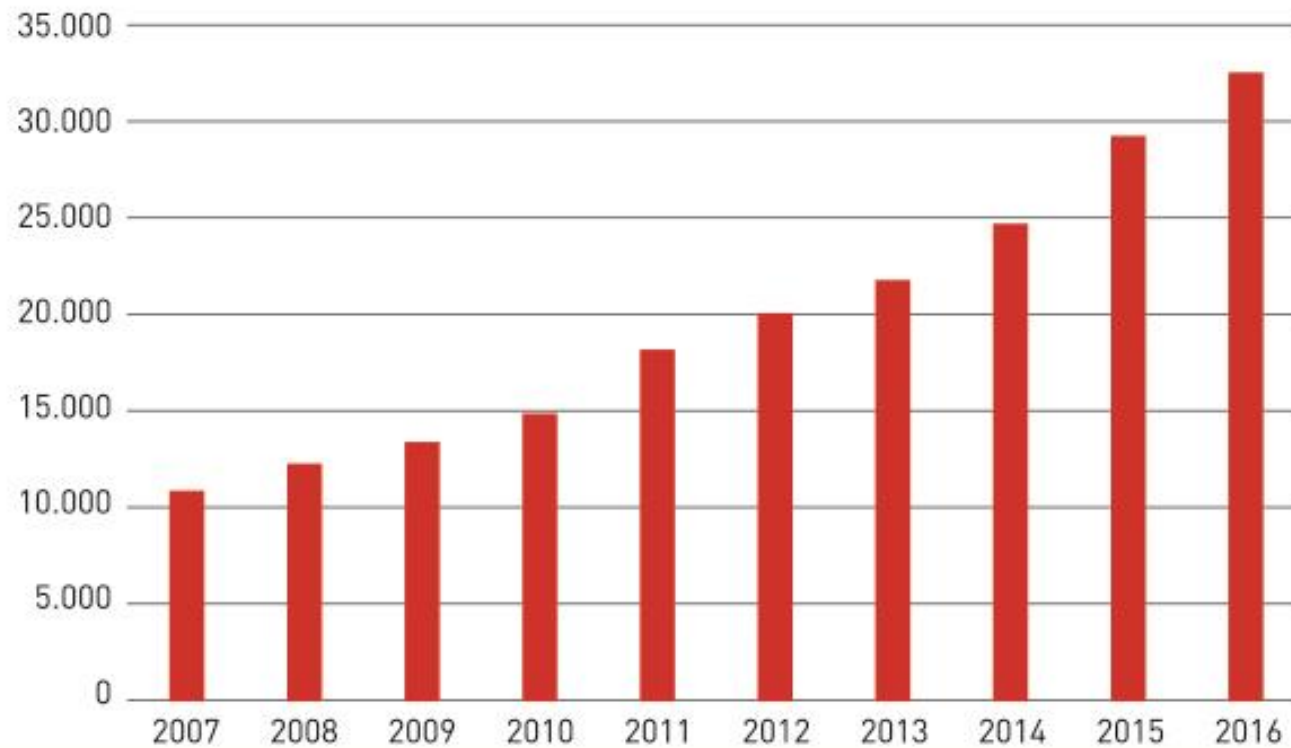
- Meer morfine dan nodig
- Morfine met het doel het overlijden te bespoedigen

Medische interventies laatste levensfase

1. Er zijn
2. Symptoombestrijding
3. Palliatieve sedatie
4. Acute palliatieve sedatie
5. Euthanasie

Palliatieve sedatie

Palliatieve sedatie in thuissituatie bij 32.500 overlijdens

AANTAL PATIËNTEN WAARBIJ PALLIATIEVE SEDATIE VANUIT OPENBARE APOTHEEK IS VERZORGD.

Final common pathway

Hoe gaan we
dood?

Final common pathway

- ➡ Metabole ontregeling van het lichaam (vrijkomen van cytokines) leidt tot een cascade aan reacties:
 - ➡ 1. Anorexie/cachexiesyndroom
 - ➡ 2. Verminderde pompfunctie van het hart
 - ➡ 3. Verminderde functie van lever- en nieren
 - ➡ 4. Cerebraal zuurstoftekort en ischemie

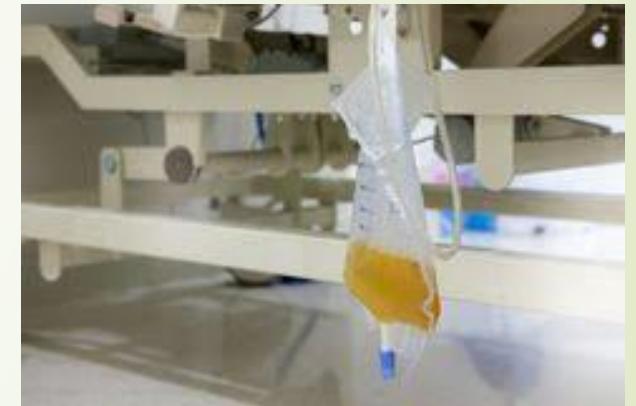

Anorexie-cachexie syndroom

“PATIENTEN OVERLIJDEN NIET
OMDAT ZE NIET MEER ETEN; ZE ETEN
NIET MEER OMDAT ZE OVERLIJDEN.”

Vermindere pompfunctie van het hart

- Slechte perifere circulatie
 - Huidafwijkingen
 - Ingevallen gelaat
 - Spitse neus
 - Droge slijmvliezen
 - Nierinsufficiëntie → uremie -> sufheid
 - Nierinsufficiëntie → slechtere klaring medicatie
 - Oligurie/anurie
- Cerebrale hypoxie (zie later)
- Respiratoire insufficiëntie door longoedeem
 - Benauwdheid
 - Sufheid

Verminderde lever- en nierfunctie

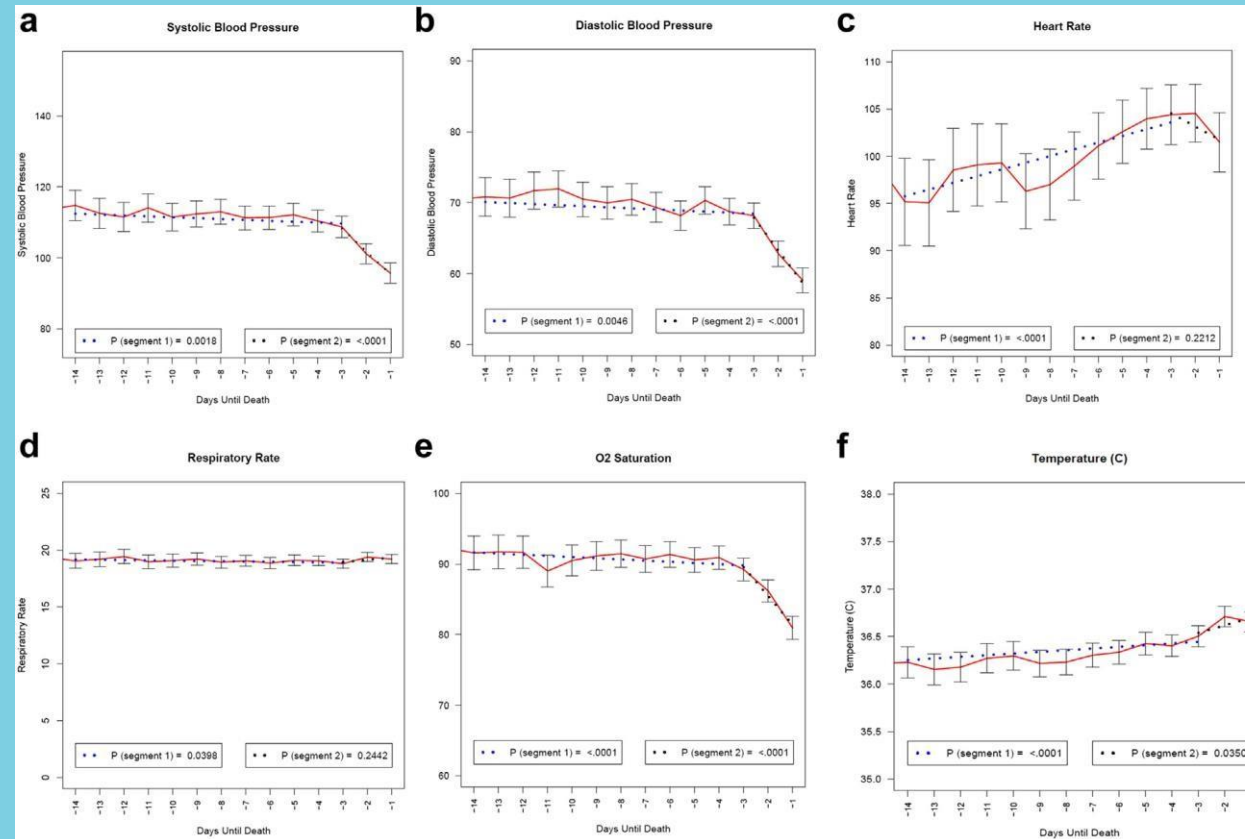
- Verslechterde klaring van medicatie
 - Onderzoek van E. Geijteman
- Uremie: sufheid
- Leverinsufficiëntie: sufheid

Cerebrale hypoxie

- Zuurstoftekort in de hersenen
- Dit leidt tot:
 - Sufheid
 - Afname reflexen: hoestreflex/ slikreflex: reutelen
 - Cheynes-Stokes Ademhaling

Beloop vitale metingen

Hoge sensitiviteit (>80%), maar lage specificiteit (<35%)
Bij groot deel van patiënten normale metingen in laatste 3 levensdagen

Symptomen in laatste levensfase

Laatste 3 dagen

(volgens verpleegkundigen; Lokker, 2012)

Vermoeidheid	83%
Geen eetlust	73%
Kortademigheid	44%
Incontinent	41%
Pijn	39%
Onrust	37%
Slikproblemen	37%
Depressie	23%
Misselijkheid	15%

Laatste 24 uur

(matig-ernstig, vlgs nabestaanden; Witkamp)

Droge mond	51%
Verminderd bewustzijn	48%
Vermoeidheid	46%
Kortademigheid	45%
Geen eetlust	42%
Onrust	38%
Slikproblemen	39%
Pijn	37%
Reutelen	36%

Signalen van een naderende dood

Dag(en) voor overlijden	-8	-7	-6	-5	-4	-3	-2	-1	0
Reutelen (% patiënten)	0,9	1,3	1,9	3,5	5,1	9,1	15,2	29,1	47,6
Apnoe	0,1	1,6	2,5	2,6	3,5	6,0	10,5	17,8	29,5
Anurie	2,3	2,2	3,2	3,6	4,5	7,3	14,2	31,1	47,3
Somnolentie	5,7	7,3	9,3	12,7	17,4	23,9	36,2	57,2	75,0

- Hufkens, K. (2003). Objectief waarneembare tekens van het naderend overlijden bij palliatieve patiënten. Afstudeerscriptie, faculteit Medisch-Sociale wetenschappen, Katholieke Universiteit Leuven

Barrieres in 'diagnosis of dying'

- Angst om de dood te versnellen
- Onrealistische verwachting dat de patiënt nog beter wordt
- Onenigheid binnen het team of met de familie dat het stervensproces begonnen is
- Geen diagnose bekend
- Gebrek aan kennis over de behandeling van pijn of andere symptomen in de laatste levensfase
- Zorgen over stoppen of niet-starten van behandelingen
- Onduidelijkheid over reanimatiebeleid
- Culturele of religieuze bezwaren
- Zorg over juridische consequenties

➤ (Ellershaw/Ward 2003, O'Leary et al, Palliative Medicine 2009)

End of life

Waken

How people die remains in the
memory of those who live on

— *Cicely Saunders* —

AZ QUOTES

Waken

- Intensief voor familieleden
- Taken van zorgverlener bij sterfbed:
 - ER ZIJN
 - Begeleiding/uitleg/informatie patiënt EN naasten
 - Symptoombestrijding (uitputting, onrust, angst, benauwdheid, pijn)
 - Anticiperend: dreigen symptomen en kunnen we die voor zijn?
 - Verstikking/bloeding (acute palliatieve sedatie?)
 - Riten/gebruiken/tradities
 - Begeleiden palliatieve sedatie

Waakmand

- Boeken
- Gedichtenbundels
- Kussens/dekens
- Zelfverzorging
- Snacks
- Kaarsen

Palliatieve zorg:

- Nog veel uitdagingen
- Maatschappelijke relevantie
- Ethiek
- Empathie/ compassie
- Positie zorgverlener
- Zorg voor de zorgverlener

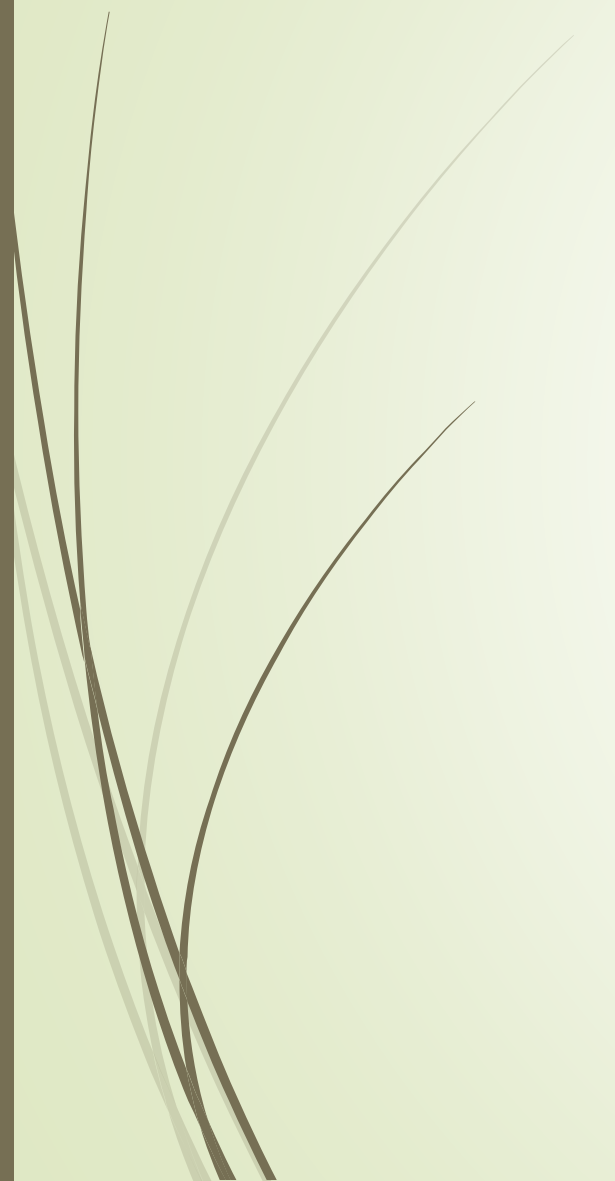
Karin Radstaak @KarinRadstaak · 8u

Als antwoord op [@EvaHoeke](#)

Twee ambulancebroeders die mijn letterlijk doodzieke vader niet in onze auto naar huis lieten gaan, zoals de arts wilde, maar zeiden: kom maar, wij brengen hem wel even thuis. Nooit vergeten (dec. 2003).

SANDER DE HOSSON

SLOTCOUPLET

*Ervaringen
van een
longarts*

Afscheid

Vragen?

